

POLO니아 KAUKASKA

Выпуск 3 (11) / рус.

Осень 1998

ЕЖЕКВАРТАЛЬНАЯ ГАЗЕТА СОЮЗА ПОЛЯКОВ НА КМВ

Записки русского путешественника польского происхождения

Наконец-таки все дела переделаны. Приглашение в кармане, посылки для знакомых — в чемодане. Еду в Польшу. Соседка по купе — член литературного общества на Кавказских Минеральных Водах, пишет стихи, которые пока что не хочет печатать. А ей уже около 50 лет. Чем живет? Продает горячие напитки на рынке — так многие сейчас живут. Показывает мне альманах поэзии на Кавминводах. Сборник только что вышел. Среди других — стихотворение о том, что нужно сделать с руководством современной России: по замыслу автора, на Кавказе, Польша продается

тегического бомбардировщика ТУ-95.

Киев строится, по всей видимости, стремясь не отстать от Москвы. Михайловский монастырь — это что-то вроде украинского варианта восстановленного Храма Христа Спасителя. При всем при том Киев остается самим собой — доброжелательным, спокойным, с чувством собственного достоинства и почти поголовно говорящего по-русски. Перед самым отъездом из города захожу в один из соборов — Владимирский. Оказывается, эта святыня уже принадлежит украинскому патриархату — снова раскол в православии. Вечером отправляюсь поездом в Тарнов. Соседка по купе — молодая женщина, в 24 года оставшаяся в Киеве одна с двумя детьми. На Украине работу найти не может, рассчитывает найти ее

Сегодня мы начинаем публикацию воспоминаний пани Хелены Хомutowой-Анцевич (Елены Александровны Хомutowой — ред.). Эта работа стала лауреатом VI Форума Полонийных средств массовой информации, проходившего 27 мая—1 июня сего года в Тарнове-Кринице-Варшаве.

Я родилась в Суwalkах в 1926 году.

Семья переехала в Варшаву, когда мне было 6 лет, в 1932 году. Мой отец по специальности был настройщик фортепиано и роялей и был в Варшаве представителем фирмы «Арнольд Фибигер» — единственной польской фабрики, выпускавшей эти инструменты. Могла бы еще сказать, что отец принадлежал к дворянской семье, но лишенной имени во времена восстаний.

Одно из первых исторических воспоминаний моего детства — это похороны Пилсудского. Тогда мы жили на Краковском Предместье

какие артисты. Всегда принимала участие в их встречах. Так я услышала, как пели на железнодорожном вокзале Федор Шаляпин и Ян Кипура. А около Консерватории и Большого Театра я встречала Лили Попс, Джозефину Бейкер, Грейс Мур и других артистов.

В 1937 году в Варшаву приехал румынский король. Я тогда подошла и подала его сыну, до сего дня живущему, бывшему королю Румынии Михасю I цветы. От деп международных — к делам семейным.

В следующем, 1938 году журнал «Ас» писал о моей маме. Речь идет о рецензии на певческий конкурс в столице и рассказе о Vocalной студии при Варшавской Опере, в которой училась моя мама по окончании музыкального колледжа. «Ас» пишет, что во фрагменте оперы «Риголетто» выступала «очень талантливая певица Надежда Анцевич. Притягательный голос и великая музыкальность предрекают актрисе прекрасное будущее». Журнал

т.д. Только вместо фамилии Ельцин, кровь которого, опять-таки по замыслу автора, должна пролиться — многоточие... Боятся автор. А может быть, и редактор. Вот такая современная поэзия. Другой мой сосед сразу же меня спрашивает: «Хочешь водки?». Когда получает отрицательный ответ, пробует пить один, но даже не может открыть бутылку — дрожат руки. Постепенно рассказывает о себе: был офицером войск ПВО. Воевал в Египте в начале 70-х годов. Нам тогда везде было сказано, что «египетские солдаты воюют с Израилем». Оказалось, не только египетские. Мой сосед закончил службу, а потом выяснилось, что не имеет он права ни на какие льготы вообще. «Никто его в Египет не посылал» — так ему ответили в военкомате. Без водки уже не может жить, хотя у него хорошая семья — жена и ребенок.

В Киеве я становлюсь гостем семьи полковника Военно-воздушных Сил Советского Союза, ныне — независимой Украины, кандидата технических наук, преподавателя Академии Генерального Штаба Вооруженных сил Украины. А в прошлом еще и пилота стра-

Утром — граница в районе Львова. Тут выясняется, что на российско-украинской границе мне не поставили печать, и мне грозит крупный штраф. Прапорщик, проверявший документы, посоветовавшись с кем-то, однако вскоре возвращает мне мой паспорт с печатью и желает счастливого пути. Дорогие сограждане! Когда будете слышать о том, как «хохлы» издеваются над россиянами, вспомните об этом прапорщике.

В Тарнов приезжаю по полудню. Польша встречает теплой и даже жаркой погодой и уютным двухместным номером в лучшем отеле воеводства. Кого только не встречаю в холле аккредитации! Тут и Житомир, и Лондон, и Париж, и Краснодар. Мой сосед по комнате — аспирант Ягеллонского университета в Кракове, 26-летний Мартин — приехал изучать тенденции в развитии современного польского языка за границей. С его благословения отдаю организаторам привезенные на конкурс работы.

А. Богалубов

когда его гроб ехал от Бельведера до Королевского замка. Той самой дорогой, которой шли парады в День Независимости Польши, с танками и орудиями, которых уже в начале войны стало не хватать, не знаю, почему.

Перед тем, как дальше рассказывать об исторических событиях, я хотела бы рассказать о моей маме. Она была по происхождению русской и была очень талантливой певицей. Училась в Варшаве в музыкальном колледже у профессора Григория Орлова — эмигранта из России. В те времена много русских было в Польше, в особенности в Варшаве. Выходили даже газеты на русском языке. А в нашей квартире однажды были гости из Советского Союза. Посол («полпред») обратился к отцу с просьбой, чтобы советские пианисты порепетировали у нас в семье, на фортепиано «Фибингер». Эти пианисты были участниками конкурса имени Ф. Шопена. Это был 1937 год и это был уже третий Шопеновский Конкурс. Наши гости победили — это были Яков Зах и Роза Тамаркина — до сего дня храню фотографию господина Заха со словами благодарности отцу и матери. Я всегда ходила на концерты, потому что каждый месяц нас из школы водили в зал «Рома». Вообще, ученики варшавских школ ходили на концерты в «Рому», либо в филармонию. Я всегда читала газеты и знала, кто приезжает в Варшаву,

Сталиным предрекли Польше и всей Европе другую судьбу.

Обоих диктаторов я видела собственными глазами. Первого — на улице моего любимого города — на Маршалковской. А другого... Но об этом позже...

Сейчас я хотела бы рассказать об еще одном впечатлении моего предвоенного детства. Часто я смотрю на фотографию эстрадного ансамбля, в котором моя мама выступала всё время, пока училась. Талантливые, трудолюбивые люди... Ансамбль назывался «Т-4» — какая ирония судьбы — через несколько лет немецкие танки «Т-IV» будут разрушать польские города.

В конце июня 1939 года мы с братом поехали отдыхать на Суwalkщину, а именно — в Плотично, где жил мой дядя по отцу — он тогда работал на лесопилке. Прекрасный край Суwalkщина — озера, леса, реки, ручьи, родники, грибы, ягоды... А моя бабушка, мама отца, сидела каждый вечер с газетой и боялась войны. А я себе всегда воображала, что, если будет война, то будут драться где-то далеко, а мы будем сидеть и ждать. Как же я ошибалась! Однако же все мы были убеждены, что Польша достаточно сильна, и потому, французы и англичане помогут нам. Мы все ошибались. Мой отец приехал за нами 29 августа 1939 года. Была уже объявлена мобилизация и он уже был в воен-

ном мундире. Мы поехали в Варшаву.

В начале войны центр города не бомбили с воздуха. Только 25 сентября мы увидели самолеты. Некоторые кричали: «Это англичане и французы летят к нам с помощью!» Однако это были немецкие самолеты. Что потом началось! Налёт был от восьми утра и до позднего вечера – настоящий ад! Трамвайные рельсы летели до высоты третьего этажа. Люди на коленях молились и пели: «Боже, что-нибудь Польше». Мы думали, что горим, погибнем. Была уничтожена большая часть Старого Места, Краковского Предместья и других центральных улиц Варшавы. Наш дом тоже был разрушен, сгорел, и по приказу мамы мы с братом пошли к ее подруге, которая с ней выступала в ансамбле «Т-4», госпоже Сервинской, эмигрантке из России – дочери царского казначейства. Ее муж перед войной был известным предпринимателем. Его строительная фирма имела контракты даже с правительством Польши. Перед войной они построили прекрасный дом – многоквартирное здание с лифтом, коврами, всё сверкало. Эта госпожа осталась в Варшаве, чтобы охранять свой дом. Когда мы пришли, она дала нам юбочку, блузочку, что-то еще и сказала, что ничего больше дать не может. Потом эта госпожа стала осведомительницей гестапо и была расстреляна партизанами Армии Крайовой.

Жа Дунай-Втожецкая, она жила на улице Новогрудской. Она дала нам много теплых вещей и что-то поест и оставила у себя. До сего дня я ей очень благодарна. Мы были у нее несколько дней, а тем временем Варшава 28 сентября капитулировала... Было уже 3 октября, когда немцы входили в Варшаву. В тот день я пошла на Мокотув – сказали, что можно было собрать там помидоры. Я была в Уздовских Аплеях, когда немцы входили. Все плакали, а они входили торжественно. Всё выглядело, как позднее в Париже и других столицах Европы, только в отличие от них, никто этого не снимал... Около дома я увидела немецкий грузовик, с которого немцы сбрасывали хлеб польскому гражданскому населению. Я тоже успела схватить буханку хлеба. Когда я вернулась домой, папа был очень горд, что я принесла хлеб – ведь в доме был уже голод и, кроме нескольких шоколадок, которые мама купила раньше ничего не было. Мы были детьми, и через несколько дней мы уже играли на улице, как всегда играют дети – мальчики дразнили девочек, и наоборот.

А на углу уже стояли немцы. Мы, дети, тоже начали их дразнить. Они не стреляли, только пробегали несколько шагов за нами и кричали: «Nach Haus! Nach Haus!» Они на нас кричат, а мы на это внимания не обращаем. В какой-то момент, хотя мы их и далее дразнили, они стали по стойке «смирно» и уже с места не двига-

лись. Я успела выбежать на Маршалковскую. Смотрю: нет людей гражданских, только на углах стоят немцы по стойке «смирно» и кого-то приветствуют поднятой правой рукой. Сразу же я увидела: едет откуда-то большая открытая машина, мотоциклы перед ней и за ней, в той машине стоит Адольф Гитлер и кивает головой направо и налево. Я стала и смеюсь – ведь нет гражданских, только его солдаты, кого же он, собственно говоря, приветствует? Немцы еще стояли, а я влетела в дом и всё рассказала. Отец не захотел верить, а потом сказал: «Они могли тебя застрелить, ненормальная!».

Потом мы покинули Варшаву и пошли пешком в Суваляки. В это время на восточные польские земли вторглась Красная Армия. И мы ее встретили уже в Седльцах. И в Августове тоже уже были советские солдаты. Один советский офицер нам рассказал, что делается в Суваляках, что там – советская армия. Даже показал нам на карте. Однако, когда мы были на расстоянии около десяти километров от Суваляк, за Августовым, в Ольшанке, мы встретили немцев. Нам было сказано, что здесь проходит новая граница между Советским Союзом и Германией, и Суваляки отходят к Германии. Немцы нам пройти не позволили, хотя мы, дети, плакали. Нам сказали, что это уже немецкий город и даже уже называется по-немецки – Зюдельн. Еще одна ирония судьбы: новая граница

была. Имение осталось с немецкой стороны. С «нашей» стороны НКВД сразу же начало вывозить поляков в Сибирь и Казахстан. Мой отец не был вывезен, потому что был специалистом (а НКВД искало специалистов) и был как настройщик пианино и роялей послан в Минск. Там мы жили до 1941 года. В то время я начала петь на сцене, как моя мама. Речь идет о том, что в Минской консерватории был организован детский хор. В 1940 году в Москве была декада белорусского искусства. Наш хор тоже выезжал в Москву. В Большом Театре мы пели только одну песню: «Как хорошо в стране Советской жить!» Когда мы вышли на сцену, смотрю: сидят вожди Советского Союза Сталин и Ворошилов. Очень понравилась наша песня «товарищу» Сталину. Результат: мы получили награду. Награда была необычной: поездка в Залещики. Знаете, что значило слово «Залещики» для поляка перед войной? Это было место на самом юге Польши. Оттуда в Варшаву всегда привозили виноград. Через этот город Войско Польское после поражения в войне с Германией выходило в Румынию. В 1939 году Залещики отошли Советскому Союзу, но еще годом позже всё там было как во времена Польши. Когда мы приехали, я и советские дети в красных галстуках, пионеры, пошли в костёл в парадной форме. Как же женщины в костёле были недовольны. Это было в 1940 году.

POLONIA KAUKASKA

22 июня 1941 года началась война Германии и России. Об этих временах расскажу позднее.

Е. Хомутова

+++

Поляки в Пятигорске на рубеже XIX-XX вв.

Пятигорск – известный курорт, расположенный в северной части предгорий Большого Кавказа, на склонах горы Машук (у ее подножия погиб на дуэли в 1841 году известный русский поэт М. Ю. Лермонтов), находится в Ставропольском крае (Россия). На рубеже веков Пятигорск, уездный центр Терской области, принадлежал к Кавказскому Наместничеству. Существовало тут тогда небольшое постоянное польское общество. И, равным образом, Пятигорск был городом, охотно посещаемым поляками, проживающими на всем Кавказе, принимая во внимание его лечебные факторы.

Первые поляки появились в Пятигорске значительно раньше. Это были пленники, которых включили в Кавказский корпус после ноябрьского восстания (1830-31 г.г. – А. Б.), потом те, кто участвовал в борьбе за независимость. К этой группе принадлежал, среди других, Станислав Пилят, который в воспоминаниях описал свое пребывание в окрестностях города, в армейском лагере, разбитом на склонах Машука. В Пятигорске лечил раны и болезни, полученные в Сибири, другой участник ноябрьского восстания, Роман Сангушко, представитель известного княжеского рода. Включенный в Кавказский корпус, он воевал с черкеса-

нах своей семьей, испытывавших на себе все тяготы и страдания репрессированных, рассказал член нашего общества Юрий Евгеньевич Барятинский:

«Мой отец, Барятинский Евгений, после революции 1917 года не успел эмигрировать и позже, в 1931 г., за литературную деятельность, неугодную правящему режиму, был осужден на 10 лет лишения свободы с отбыванием срока в концентрационном лагере Ухтпечлаге НКВД города Ухта Коми АССР (мы же привыкли думать, что термин «концлагерь» введен в обиход гитлеровцами).

Евгениуш был не только храбрым борцом за справедливость, наделенным писательским талантом, но и благороднейшим человеком. Полубив мою маму, Щёткину Лидию Андреевну, политзаключенную этого же лагеря, он в 1934 г. в комендатуре лагеря зарегистрировал с ней брак и усыновил моего старшего брата Владимира. Владимир родился 5 мая 1930 г. в общей камере тюрьмы г. Пятигорска, куда маму посадили беременной. Ребенок сутки находился у мамы на руках, сосал грудь и спокойно спал. Затем его забрали надзиратели, а когда дрыгали кормить, он сильно кричал. Тюремный фельдшер определила у него перелом позвоночника. Потом вместе с заключенными маму и Владимира отправили этапом в концлагерь. Невинного младенца, рожденного и покареченного в тюрьме, продержали под стражей с 05.05.1930 г. по 22.06.1934 г., нигде не регистрируя самого факта рождения ребенка. По этой при-

чиненный на всю жизнь Владимир лишился еще и льгот и компенсаций, положенных невинно репрессированным гражданам. Документы, выданные системой МВД, подтверждают, что мама в период содержания под стражей под стражей была беременной, но... родила Владимира после 25 месяцев беременности. Его паспорт тому подтверждение.

Маме сейчас 92 года. За 5 лет заключения в концлагере ей государством начислена компенсация в размере трех тысяч рублей, но она до сих пор не выплачена по причине отсутствия денег у государства на эти цели. Жалобы в различные инстанции и президенту России Б. Н. Ельцину не помогают.

Реальную помощь нам оказывают члены Союза поляков на КМВ Павел Павлов и Садовская Аня. Павел разыскал необходимые документы и доказательства, на основании которых Пятигорский суд 13 мая 1998 г. вынес решение признать факт применения к Барятинскому Владимиру политических репрессий, но положенных льгот Владимир так до сих пор и не получил».

Редакционная коллегия

А. А. Боголюбов, М. И. Завадская, Л. И. Колтыкова, А. С. Рудкин

университета, сосланный в армейскую службу на Кавказ за участие в заговоре Шимоны Конарского. Также и Ксаверий Петрашкевич, автор «Кавказских сонетов», который был ранен и лечился в Пятигорске, вероятнее всего в 1841 г. Под Пятигорском жил в биваке Матеуш Гралевский, участник подполья в борьбе за независимость сороковых годов XIX в., сосланный и включенный в корпус в 1844 г. Автор произведения «Кавказ, воспоминания двенадцатилетнего плена, описание страны» вместе с друзьями взойшел на гору Машук, с которой любовался красотой хребтов Кавказа. Окрестности Пятигорска описал другой ссыльный, Винценцы Давид, литератор и педагог, родом из Щеглешина. Он служил на Кавказе в 1844-1857 г.г., принимал участие во многих военных экспедициях и стычках с горцами. После возвращения из ссылки работал учителем в Люблинской гимназии, потом поселился в Варшаве. Был отцом выдающегося педагога Яна Владислава Давида.

(продолжение следует)

По журналу «Рота» 2/3 (26/27) '97

♦♦♦

Ко Дню памяти жертв политических репрессий

30 октября отмечалась скорбная дата – День памяти жертв политических репрессий – очередное напоминание о незаконных и производе сталинского режима.

Черной полосой политические репрессии прошли и по судьбе семьи Барятинских, коснувшись их самым непосредственным образом. О чле-

POLONIA KAUKASKA

Numer 3 (11) / pol.

Jeśień 1998

KWARTALNA GAZETA ZWIĄZKU POLAKÓW KMW

Notatki rosyjskiego podróżnika polskiego pochodzenia

Wreszcie wszystko zrobione, zaproszenie w kieszeni, paczki dla znajomych w walizce. Jadę do Polski. Sąsiadka w przedziale – członek Stowarzyszenia Literackiego na Kaukaskich Mineralnych Wodach, pisze wiersze, które na razie nie chce drukować. A ma już koło 50 lat. Czym żyje? Sprzedaje gorące napoje na targu – wiele osób, żyje teraz w ten sposób. Pokazuje mi „Zbiór poezji na Kaukaskich Mineralnych Wodach”. Zbiór ten tylko co wyszedł. Między innymi jest wiersz o tym, co trzeba robić, według autora, z kierownictwem obecnej Rosji. On myśli, że popłynie na Placu Czerwonym krew, „a na Jakowlewa - na kot” itd. Tylko zamiast nazwiska Jelcyń, krew którego, według autora, także powinna się lać, wielkokropek. Boi się autor. A może i redaktor? Oto taka poezja współczesna.

Drugi mój sąsiad od razu pyta mnie: „Chcesz wódki?” Kiedy otrzymuje negatywną odpowiedź, próbuje pić sam, ale nie może otworzyć butelki – trzęsą się ręce. Powoli opowiada o sobie. Był oficerem wojsk przeciwlotniczych. Walczył w Egipcie, na początku lat 70-tych. Nam wtedy wszędzie mówiono, że egipcjacy żołnierze walczą z Izraelem. Okazało się, że nie tylko egipcjacy.

Skończył mój sąsiad służbę, a potem się wyjaśniło, że nie ma w ogóle prawa na żadne ulgi. „Nikt go do Egiptu nie wysyłał” - tak mu odpowiedział w wojskowym komisariacie. Bez wódki już żyć nie może, chociaż ma dobrą żonę i dziecko.

W Kijowie, jestem gościem rodziny pułkownika wojsk lotni-

czych Związku Radzieckiego, teraz – niepodległej Ukrainy, doktora nauk technicznych, wykładowcy Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy. A jeszcze w przeszłości – pilota bombowca strategicznego TU-95.

Kijów, buduje się oczywiście, i nie chce pozostawać w tyle za Moskwą. Klasztor św. Michała – to wydaje mi się - ukraiński wariant, odbudowanej w Moskwie katedry Chrystusa-Zbawiciela. Przy tym Kijów zostaje samym sobą – życzliwym, spokojnym, z poczuciem własnej godności i prawie całkiem mówiącym po rosyjsku. Przed samym wyjazdem zachodzę do jednej z katedr, św. Włodzimierza – okazuje się, że ta świątynia, już należy Patriarchatu ukraińskiego – znowu schizma w prawosławiu? Wieczorem wyjeżdżam pociągiem do Tamowa. Sąsiadka w przedziale – młoda kobieta w wieku 24 lat, została się w Kijowie sama, z dwojgiem dzieci. Nie może znaleźć pracy na Ukrainie, myśli, że znajdzie ją we Wrocławiu – docelowym punkcie trasy naszego pociągu.

Rano – granica około Lwowa. Wyjaśnia się, że na granicy rosyjsko-ukraińskiej nie postawili mi pieczętki i grozi mi duża kara. Choraży sprawdzający dokumenty, po rozmowie z kimś, jednak wkrótce wraca mi mój paszport z pieczętką i życzy szczęśliwej podróży. Polscy rodacy – patrioci kiedy usłyszycie o tym, jak „chachły” znieważają obywateli rosyjskich, pamiętajcie o tym chorażym.

Przyjeżdżam do Tamowa po południu. Polska wita mnie ciepłą pogodą i przytulnym dwunobobowym pokojem, w najlepszym hotelu województwa. Kogo tylko nie spotykam w holu na akredytacji – tu i Żytomierz, i Londyn i Paryż, i Krasnodar. Mój sąsiad w pokoju przygotowuje pracę doktorską na Uniwersytecie Jagiellońskim. Ma 26 lat, na imię – Marcin – przyjechał badać tendencje rozwoju współczesnego języka polskiego poza granicami kraju. Z jego „błogosławienia” oddaje organizatorom, przywiezione na konkurs, prace.

A. Bogolubow

Dzisiaj drukujemy wspomnienia pani Heleny Homutowej-Ance-

wicz. Ta praca została Laureatem VI Forum Mediów Polonijnych, który odbył się 27 maja - 1 czerwca bieżącego roku w Tarnowie - Krynicy - Warszawie.

Urodziłam się w Suwałkach w 1926 roku. Rodzina przyjechała do Warszawy, kiedy miałam 6 lat, w 1932 roku. Mój ojciec był z zawodu stroicielem fortepianów i pianin i był w Warszawie przedstawicielem firmy „Arnold Fibiger” - jedynej polskiej fabryki tych wyrobów. Mogłabym jeszcze powiedzieć, że ojciec należał do rodziny szlacheckiej, ale pozbawionej swojego majątku w czasie powstań.

Jedno z pierwszych, historycznych wspomnień mojego dzieciństwa - pogrzeb Piłsudskiego. Wtedy mieszkaliśmy na Krakowskim Przedmieściu, ile było ludzi, kiedy jego trumna jechała z Belwederu do Zamku Królewskiego. Tą samą drogą, którą szły defilady w dzień Niepodległości Polski, z czołgami i armatami, których już na początku wojny od razu zabrakło. Nie wiem dlaczego?

Przed tym, jak opowiadać dalej o wydarzeniach historycznych, chciałabym opowiedzieć o mojej mamusi. Ona była z pochodzenia Rosjanką i była bardzo utalentowaną śpiewaczką uczyła się w Warszawie w Kolegium Muzycznym u profesora Grzegorza Orłowa - emigranta z Rosji. W tych czasach, sporo Rosjan było w Polsce, w szczególności w Warszawie. Wychodziły nawet gazety w języku rosyjskim. A byli u nas w mieszkaniu, pewnego razu, goście ze Związku Radzieckiego. Ambasador („połpred”) radziecki zwrócił się do ojca z prośbą, żeby pianiści radzieccy pochwycyli u nas w salonie, na fortepianie „Fibigera”. Ci pianiści byli uczestnikami konkursu pianistycznego imieniem F. Chopina. Był to rok 1937 i był to już trzeci konkurs Chopinowski. Nasi goście zwyciężyli - to byli Jakub Żak i Bożena Tarmakina - do dziś mam zdjęcie pana Żaka z wyrazami wdzięczności ojcu i matce. Zawsze chodziłam na koncerty, bo co miesiąc prowadzili nas ze szkoły do sali „Roma”. W ogóle, uczniowie warszawskich szkół uczęszczali na koncerty muzyki poważnej w „Romie” lub w filharmonii.

Zawsze czytałam gazety i wiedziałam, kto przyjeżdża do Warszawy, jacy artyści. Zawsze brałam udział w spotkaniach z nimi. Tak spotykałam na warszawskim dworcu Fiodora Szaliapina, Jan Kiepurę. A koło konserwatorium i Teatru Wielkiego spotykałam Lily Pons, Josephine Baker, Grace Moor i innych.

W 1937 roku do Warszawy przyjechał król rumuński. Ja wtedy podeszłam i dałam jego sy-

nowi, do dziś żyjącemu, już byłemu królowi Rumunii, Michajowi I, kwiaty. Od spraw międzynarodowych - do spraw rodzinnych. W następnym, 1938 roku czasopismo „As” pisało o mojej mamusi. To chodzi o recenzję popisu śpiewaczego w stolicy, Wokalnego Studium przy Warszawskiej Operze, w którym uczyła się moja matka, po ukończeniu Kolegium Muzycznego. „As” pisze, że we fragmencie opery „Rigoletto” występowała „bardzo utalentowana młoda śpiewaczka p. Nadzieja Ancewicz. Pociągający głos i wielka muzykalność rokują artystce piękną przyszłość”. Czasopismo „As” rokowało mamusi piękna przyszłość, a rok później Hitler ze Stalinem, prorokowali Polsce i całej Europie inny los. Widziałam, tych dwóch dyktatorów, własnymi oczami. Pierwszego na ulicach mojego ukochanego miasta - na ul. Marszałkowskiej. A drugiego... Ale o tym później...

Teraz, chciałabym powiedzieć, o jeszcze jednym wrażeniu mojego przedwojennego dzieciństwa. Często patrzę na zdjęcie zespołu estradowego, w którym moja mamusia występowała cały czas, kiedy się uczyła. Cztery kobiety, młode i piękne twarze. Utalentowane, pracowite ludzie... Zespół nazywał się „T-4” - jaka ironia losu, kilka lat później, czołgi niemieckie „T IV”, będą niszczyć miasta Polski...

W końcu czerwca 1939 roku, wyjechaliśmy z bratem odpoczywać na Suwalszczyznę, a mianowicie - do Płociczna, gdzie mieszkał mój stryjek - on wtedy pracował w tartaku. Piękny region Suwalszczyzna - jeziora, lasy, rzeki strumyki, źródła, grzyby, jagody... A moja babcia, matka ojca, siedziała z gazetą co wieczór i bała się wojny. Ale ja zawsze wyobrażałam sobie, że jeżeli będzie wojna, to będą bić się gdzieś daleko, a my będziemy siedzieć cichutko i czekać. Jak że ja się myliłam! Jednakże wszyscy byliśmy przekonani, że Polska jest dość silna i potem Francuzi i Anglicy nam pomogą - myśmy wszyscy się mylili. Mój ojciec przyjechał po nas 29 sierpnia 1939 roku. Była już objawiona mobilizacja i on już był w mundurze wojskowym. Wyjechaliśmy do Warszawy.

Na początku wojny, śródmieście nie było bombardowane z powietrza. Dopiero 25 września zobaczyliśmy samoloty. Niektórzy krzykali: „To Anglicy i Francuzi lecą z pomocą.” A jednak, to były samoloty niemieckie. Co potem się zaczęło! Nalot trwał od ósmej rano i do późnego wieczoru - prawdziwe piekło! Szyny tramwajowe poціnęły na wysokość drugiego piętra. Ludzie na kolanach modlili się i śpiewali: „Boże, coś Polskę”. Myśleliśmy, że spalimy się, zginiemy.

Była zniszczona większa część Starego Miasta, Krakowskiego Przedmieścia i innych centralnych ulic Warszawy. Nasz dom, też był zburzony, spalił się. Na rozkaz matki poszliśmy z bratem do jej koleżanki, która występowała z nią w zespole "T-4", pani Serwińskiej, emigrantki z Rosji, córki carskiego skarbnika. Jej mąż przed wojną był słynnym przedsiębiorcą. Jego spółka budowlana miała kontrakty nawet z rządem polski. Przed wojną oni wybudowali piękny dom – kamienica mieszkaniowa – z windą, dywanami. Wszystko iszło się. Ta pani, została w Warszawie, żeby pilnować swojego domu. Kiedy przyszliśmy, ona nam dała spodniczkę, bluzeczkę i coś jeszcze, i powiedziała, że nic więcej nie może dać. Potem ta pani została konfidentką gestapo i była rozstrzelana przez AK.

Potem przyjęła nas inna koleżanka matki, też śpiewaczka, pani Dunaj-Wtorzecka, ona mieszkala na ulicy Nowogrodzkiej. Ona, dała nam wiele ciepłych rzeczy i coś zjeść i zostawiła nas u siebie. Do dziś jestem jej bardzo wdzięczna. Byliśmy u niej kilka dni, a w tym czasie, Warszawa 28 września skapitulowała... To było już 3 października, kiedy Niemcy wchodzili do Warszawy. W ten dzień poszłam na Mokotów – powiedzieli, że można było zbierać pomidory. Byłam w Alejach Ujazdowskich, kiedy wchodził Niemcy. Wszyscy płakali, a oni wchodziłi uroczystie. Wszystko wyglądało, jak później w Paryżu i w innych stolicach Europy. Tylko w odróżnieniu od nich, nikt tego nie filmował. Koło domu zobaczyłam ciężarowy niemiecki samochód, z którego Niemcy wrzucali chleb polskiej ludności cywilnej. Ja też zdążyłam schwycić bochenek chleba. Kiedy wróciłam do domu, tatuś był bardzo dumny, że przyniosłam chleb – przecież już był głód, i w domu, oprócz kilka czekoladek, które matka kupiła wcześniej, nic nie było. Byliśmy dziećmi i kilka dni później, już bawiliśmy się na ulicy, jak zawsze bawia się dzieci – chłopcy drażnili dziewczynkę – i przeciwnie A na rogu już stali Niemcy. My, dzieci, zaczęliśmy ich też drażnić. Oni nie strzelali, tylko biegali kilka kroków za nami i krzyčeli nam: "Nach Haus! Nach Haus!" Oni krzyczeli na nas, a my, nie zwracamy na to uwagi. W pewnym momencie, chociaż my ich i dalej drażniliśmy, oni stanęli na baczność i już nie ruszyli się z miejsca. Ja tylko zdążyłam wybiegnąć na Marszałkowską. Patrzę, nie ma ludności cywilnej, tylko na rogach stoją Niemcy na baczność i witają kogoś z podniesioną prawą ręką. Od razu zobaczyłam: jedzie duży otwarty samochód – motocykle na przedzie i za nim – stoi w tyle samochodu Adolf Hitler i kiwa głową na prawo i na lewo. Ja stałam i śmiałam się – przecież nie ma ludności cywilnej, tylko jego żołnierze i tych nie wiele, kogo on, właśnie, wita?

Niemcy jeszcze stali, a ja wleciałam do domu – i wszystko opowiedziałam. Ojciec nie chciał wierzyć, a potem mówił: "Oni mogli cię zastrzelić, wariatko!"

Potem opuściliśmy Warszawę i poszliśmy pieszo do Suwałk. W tym czasie na wschodnie polskie ziemie, wkroczyła Armia Czerwona. Spotkaliśmy ją już w Siedlcach.

I w Augustowie, też byli już żołnierze radzieccy. Pewien oficer radziecki, powiedział nam, co się dzieje w Suwałkach. On powiedział, że tam jest wojsko radzieckie. Nawet pokazał nam to wszystko na mapie. Jednakże, kiedy byliśmy w odległości około dziesięciu kilometrów od Suwałk, za Augustowem, w Olszach, spotkaliśmy Niemców. Powiedzieli nam było, że tu jest nowa granica między Związkiem Radzieckim a Niemcami i Suwałki należą do Niemiec. Niemcy, nie pozwolili nam przejść, chociaż my, dzieci, płakaliśmy. Powiedziano nam było, że to już miasto niemieckie i nawet nazywa się już po niemiecku – Sudal.

Jeszcze jedna ironia losu: nowa granica biegła koło miejsca siedziby przodków ojca, później zesłanych na Syberię. Majątek został po stronie niemieckiej. Z "naszej" strony NKWD od razu zaczęło wywozić Polaków na Syberię i do Kazachstanu. Mój ojciec nie był wywieziony, tylko dlatego, że był fachowcem (a NKWD fachowców szukało) i był jako stroiciel fortepianów i pianin posłany do Mińska. Tu mieszkaliśmy do roku 1941. W tym czasie zaczęłam śpiewać na scenie, jak moja mamusia. Chodzi o to, że w konserwatorium mińskim był zorganizowany chór dziecięcy. W roku 1940, była w Moskwie dekada białoruskiej sztuki. Nasz chór też wyjeżdżał do Moskwy. Śpiewaliśmy w Teatrze Wielkim tylko jedną piosenkę: "Ach, jak dobrze żyć w kraju radzieckim". Kiedy wyszliśmy na scenę, patrzył siedzą "Wodźowie" Związku Radzieckiego – Stalin i Woroszyłow. Bardzo się podobała nasza piosenka "towarzyszowi" Stalinowi. Wynik: otrzymaliśmy nagrodę. Nagroda ta była niezwykła: wyjazd do Zaleszczyków. Wicie, państwo, co znaczyło słowo "Zaleszczyki", dla Polaka przed wojną? To było miasto na samym południu Polski. Stamtąd do Warszawy, zawsze przywozili winogrona. Przez to miasto, Wojsko Polskie, po klęsce z Niemcami, wychodziło do Rumunii. W 1939 roku Zaleszczyki odeszły do Związku Radzieckiego, ale jeszcze rok później wszystko tam było, jak w czasach Polski, kiedy przyjechaliśmy, ja i dzieci radzieckie, w czerwonych chustach, pionierzy, poszliśmy do kościoła, ubrani wizytowo. Jakże kobiety w kościele były niezadowolone. To był rok 1940. 22 czerwca 1941 roku zaczęła się wojna Niemiec z Rosją. O tych czasach powiem później.

H. Homutowa-Ancewicz

+++

Polacy w Piatigorsku na przełomie XIX i XX w.

Piatigorsk znane uzdrowisko położone w północnej części Wielkiego Kaukazu, na stokach góry Maszuk (u jej podnóża zginął w pojedynku w 1841 r. znany rosyjski poeta Michał Lermontow), znajduje się obecnie na terytorium Rosji (Stawropolski kraj). Na przełomie wieków Piatigorsk, miasto powiatowe obwodu tureckiego, należał do Namiesnictwa Kaukaskiego. Istniała tu wtedy niewielka, stała kolonia polska; równocześnie

POŁONIA KAUKASKA

Piatigorsk był miastem chętnie odwiedzianym przez Polaków mieszkających na całym Kaukazie ze względu na swoje uzdrowiskowe walory.

Pierwsi Polacy pojawili się w Piatigorsku znacznie wcześniej. Byli to jeńcy wcieleni do Korpusu Kaukaskiego po powstaniu listopadowym, potem uczestnicy spisków niepodległościowych. Do grupy tej należał m. in. Stanisław Piłat, który we wspomnieniach opisał swój pobyt w okolicach miasta, w wojskowym obozie rozbitym na zboczach góry Maszuk. W Piatigorsku leczył rany i dolegliwości nabyte na Syberii inny uczestnik powstania listopadowego, Roman Sangusko, przedstawiciel znanego rodu książęcego. Wcielony do Korpusu Kaukaskiego walcząc z Czerkiesami. Odbył tu także kurację poeta Władysław Strzeliński, pochodzący z Podola student Uniwersytetu Kijowskiego, zesłany do służby wojskowej na Kaukazie za udział w spisku Szymona Konarskiego. Podobnie Ksawery Pietraszkiewicz, autor *Sonetów kaukaskich*, który został ranny i leczył się w Piatigorsku prawdopodobnie w 1841 r. Pod Piatigorskiem biwakował Mateusz Gralewski, uczestnik konspiracji niepodległościowej lat czterdziestych XIX w., zesłany i wcielony do Korpusu w 1844 r. Autor *Kaukaz, wspomnienia dwunastoletniej niewoli, opisanie kraju*, razem z przyjaciółmi wspiął się na górę Maszuk, skąd podziwiał piękno grzbietów Kaukazu. Okolice Piatigorska przedstawił inny zesłaniec, Wincenty Dawid, literat i pedagog pochodzący ze Szczeczeszyna. Na Kaukazie służył w latach 1844-1857, brał udział w wielu wyprawach wojennych i politycznych z górami. Po powrocie z zesłania pracował jako nauczyciel w gimnazjum lubelskim, potem osiadł w Warszawie. Był ojcem wybitnego pedagoga Jana Władysława Dawida.

(ciąg dalszy nastąpi)

ROTA 2/3 (26/27) '97

◆◆◆

Czas Mickiewicza Drukujemy wiersz wielkiego poety

Stepy Akermanie

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi;
Śród fal łak szumiących, śród kwiatów powodzi
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu,
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczą obłoki? Tam jutrzeńka wschodzi?
To błyszczą Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Stójmy – jak cicho! – słyszę ciągnące żurawie,

Których by nie dościgły żrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,

Kędy wąż śliską piersią dotyka się ziola.
W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. –
Jedźmy, nikt nie woła!

□ □ □

Wspomnienia z kolonii w Piasecznie.

Tym latem byłem na kolonii w Piasecznie. Bardzo mi się tam podobało. Największe wrażenia pozostały mi o Warszawie i jej okolicach. Byliśmy w Łazienkach Królewskich, w Wilanowie, na Starym Mieście, w Pałacu Kultury, w Ogrodzie Botanicznym. Było dużo wycieczek: jeździliśmy na rowerach na jezioro, byliśmy w ZOO, tam ja widziałem słonia, tygrysa, nosorożca.

Na tych koloniach poznałem dużo kolegów polskich i rosyjskich, z nimi będę korespondował.

Eugeniusz Kołpakow

Na kolonii w Polsce.

W tym roku na kolonii pod Warszawą w Piasecznie mnie podobało się to, że było dużo wycieczek. Każdy dzień jeździliśmy do Warszawy. Tam podobało mi się wszystko, ale najbardziej ZOO. Widzieliśmy białego miedźwiedzia, który tańczył i skakał, kiedy my klasikalismy. A jeszcze w klatce z napisem "matpy", jacy robotnicy coś remontowali.

Także zapamiętowałem Pałac Kultury i Nauki. Najlepszy był oddział astronomii, gdzie na kopule pokazywali nam zmiany gwiazd. Widzieliśmy też model statku kosmicznego. Jeszcze bardzo ciekawe były parowozy, auta, motocykle i był jeden śmieszny rower z jednym dużym, a drugim małym kołem.

Spacerowaliśmy po Łazienkach, Wilanowie i Zamku Królewskim oraz po Starym Mieście.

Odbywaliśmy przejażdżki na rowerach, na których jeździliśmy nad rzekę, i na basen. Codziennie były dyskoteki. Mnie się tam podobało, bardzo dobrze odpocząłem, poznałem nowych kolegów z różnych miast.

Konstanty Budnik

Redakcja:

A. Bogulubow, M. Zawadzka,

L. Kołpakowa, A. Rudzki.